

กับดักสัตว์ไทยประติษฐาน
ภูมิปัญญาชาวบ้าน

กับดักวิถี

พรศิริ บุรณเขตต์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี จังหวัดพิษณุโลก

คำแนะนำ: ศรีศักร วัลลิโภดม

กับดักสัตว์ไทยประติษฐ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน

กับดักวิถี

ราคา ๒๓๐ บาท

กัมตักสตร์ไทยประคิษฐ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน กัมตักวิถี • พรศิริ บุรณเขตต์

พิมพ์ครั้งแรก : พฤษภาคม ๒๕๕๐

ราคา ๒๓๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

พรศิริ บุรณเขตต์.

กัมตักสตร์ไทยประคิษฐ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน **กัมตักวิถี**. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐.
๒๘๘ หน้า : ภาพประกอบ.

1. เครื่องมือตักสตร์--กัมตักสตร์--ภูมิปัญญาชาวบ้าน I. ชื่อเรื่อง

639.1

ISBN 974 - 323 - 967 - 0

ภาพจากปก

ภาพถ่ายจำลองการใช้แวตักนก

- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : สุชาติ ศรีสุวรรณ ● ผู้ช่วยผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประยงค์ คงเมือง
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุญปาน ● บรรณาธิการสำนักพิมพ์ : ศิริพงษ์ วิทยวิโรจน์
- ผู้ช่วยบรรณาธิการ : อพิสิทธิ์ ชีระจารุวรรณ ● พิสูจน์อักษร : ณรงค์ พึ่งบุญพา
- ศิลปกรรม : บุศรา สมบูรณ์รัตน์ ● ออกแบบปก : วรพงศ์ ณัฐชชอบ
- ประชาสัมพันธ์ : จิตวิมล มาโนชญัติน

สำนักพิมพ์มติชน • www.matichonbook.com

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนามูมัล ประชานิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๓๓๕ โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๕๔๘๘

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองพิมพ์สี บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) ๑๒ ถนนเทศบาลนามูมัล ประชานิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร
กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๐๐-๒๔๐๒

พิมพ์ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๗/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชาสรรค์ ๒ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด นนทบุรี ๑๑๒๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๔-๒๑๑๓, ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๖ โทรสาร ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท งานดี จำกัด (ในเครือมติชน) ๑๒ ถนนเทศบาลนามูมัล ประชานิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร
กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๐๕, ๓๓๐๖ โทรสาร ๐-๒๕๔๐-๐๕๔๘

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co.,Ltd. 12 Tethsabannaruean Rd,
Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900 Thailand

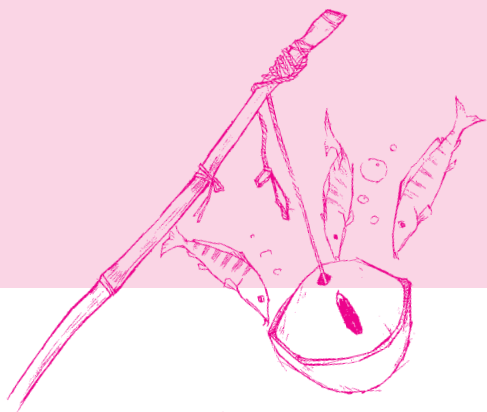
สารบัญ

กับดักสัตว์ไทยประติษฐ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน
กับดักวิถี

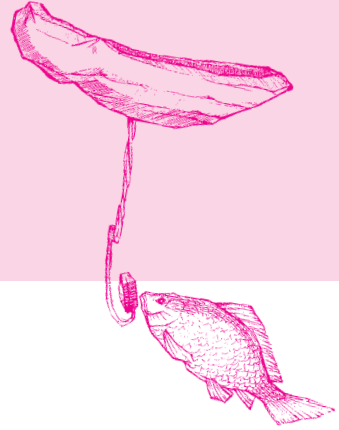

คำนำเสนอ	(๘)
คำนำ	(๑๓)
กรงดักแมลงสาบ : ปรายยอดนักไต่	๒
กรงตาแมว : สุดยอดเทคโนโลยีดักหนู	๘
กรบ : โดดเด่นทั้งรูปลักษณ์และสมรรถนะ	๑๔
กระแตะดักนก : ความเหนียวเป็นต่อ เสี่ยงล่อเป็นเหตุ	๑๙
กระบอกดักลิง : ลิงไม่มีรอด	๒๓
กับแขวน : “กับ” กับการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด	๒๙
กับดักงู : ฐร้างตายสถานเดียว	๓๔
กาจับหลัก : เพชฌฆาตความมืด	๓๙
ข่ายดักงู : ธรรมดา (ไม่) สามัญ	๔๔
ข่ายนกคุ้ม : ความเหมือนที่แตกต่าง	๔๙
ครอบงวม : เครื่องมือของคนหาค่ากินเข้า	๕๔
ครอบปลาหมู : รูลำเลียงอาหาร	๕๙
ครีน : วิทยาการจัดการไก่	๖๔

(๖) กับดักสัตว์ไทยประติมากรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับดักวิถี

งาดักमें : เครื่องครัวยามยาก	๖๙
จั่นใบ : ใบกำหนด	๗๔
จั่นดักหนู : หนูติดจั่นกับจั่นที่ค่อยๆ หายไป	๗๙
โหลเจ : ความงามที่มีเหตุผล	๘๔
ชุด : ช่องทางหา (ปลาซ่อน) กิน	๘๙
ชุดดักमें : ถอยหลังชนฝา เดินหน้าชนชุด	๙๔
ซ่อนหนาม : สองปรการดักปลาได้อย่างมั่นใจ	๙๙
ซ่อมและขอ : คู่ชาสวดประสาน	๑๐๔
ด้วงแย้ : รู้จักแย้ รู้จักโลก	๑๑๑
ด้วงหนู : กำจัดหนูศัตรูข้าว	๑๑๖
ตอดต่อไก่ : เสียงเป็นสื่อ	๑๒๑
ตาข่ายดักกระต่าย : เป้าหมายคือนักกระโดด	๑๒๗
ตุ้มแรม : ความสมบูรณ์ในความสมบูรณ์	๑๓๒
บาน : พรานติดบ่วง	๑๓๗
เบ็ดชุดปลาหลด : หากินในดินโคลน	๑๔๒
เบ็ดชักปลา : คุ่มค่าการลงทุน	๑๔๗
เบ็ดดักตุ่น : จุดจบของนักลงทุน	๑๕๒
เบ็ดนางรำ : เทคนิควิธีแบบผู้หญิงในเครื่องมือจับปลา	๑๕๗
เบ็ดลอย : เบ็ดง่ายๆ	๑๖๑
เบ็ดอนาถา : ไข่จะอนาถา	๑๖๖

เบ็ดไธ้บ๊อก : ปลาหนอตายเพราะอยาก	๑๗๑
เพนียด : คู่มือนักดักนกมือโปร	๑๗๖
ฟ้าทับแหว : ชะตา (หนู) ฟ้ากำหนด	๑๘๑
ฟ้าลั่น : ลือลั่นสนั่นทุ่ง	๑๘๖
ยอ : กำเนิด “ยกยอ”	๑๙๑
ลันดักปลาไหล : ปลาไหลวิทยา	๑๙๖
ลูกมะพร้าวตักลิง : เวทีของลิงหนุ่มสาว	๒๐๑
สว่าง : อย่าไว้วางใจทาง อย่าวางใจใคร	๒๐๖
ลุ่ม : อย่าลุ่มสูลุ่มห้ำกับลุ่ม	๒๑๑
ลุ่มนกกุ่ม : คุ่มค่าการเรียนรู้	๒๑๖
เลื้อยตบตุต : เลื้อยกระบอก	๒๒๑
หน้าไม้ : ภัยเงียบ	๒๒๖
หวีดเสียงเหยี่ยว : ศาสตร์แห่งเสียง	๒๓๑
หับ : นกต่อ ต่อนก	๒๓๖
อีกรอบ : อีนี้ใช้ครอบนกยกรัง	๒๔๒
อีทุบ : ไม้ซีกจัดไม้ทุบ และสารพัดการเรียนรู้	๒๔๗
อีหัน : จับงูให้มัน หันงูให้ตาย	๒๕๒
อีโหง : หาปลา หากิน	๒๕๗
โอกรีดปลาหลด : ศิลปะของการยั้งชีพ	๒๖๒
แฉ้วนกเอี้ยง : ชีวิตในปลักตม	๒๖๗

คำแนะนำ

กับดักสัตว์ไทยประติษฐ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน
กับดักวิถี

ข้าพเจ้ารับเขียนคำแนะนำหนังสือเล่มนี้ด้วยความยินดียิ่ง เพราะมีความชื่นชมและเคารพในผลงานและความรู้ของท่านอาจารย์**จำทวี บุรณเขตต์** และลูกสาวคือคุณ**พรศิริ บุรณเขตต์** เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่การจะอ่านหนังสือเล่มนี้ให้เข้าใจสมบุรณ์ได้ ก็จำเป็นที่ผู้อ่านต้องไปเยี่ยมชม**พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จำทวี** ด้วยตัวเองที่**เมืองพิษณุโลก** ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็น**พิพิธภัณฑ์ที่ดีที่สุดของจังหวัด** ที่ทางราชการไม่เคยสำนึกและลำเอียงแต่อย่างใดเลย มีหน้าซ้ำบรรดาอาจารย์ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ยังมักกระทำการลักขโมยความรู้ในพิพิธภัณฑ์มาเขียนและสร้างเป็นผลงานทางวิชาการของตนเพื่อตำแหน่งกันมากมาย ซึ่งนับเป็นเรื่องน่าเสียดาย เพราะพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ น่าจะถือได้ว่าเป็น**พิพิธภัณฑ์ทางเทคโนโลยีโบราณที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งในระดับนานาชาติด้วย**

บรรดาเครื่องมือเครื่องใช้และกับดักสัตว์อันเป็นเนื้อหาความรู้ในหนังสือเล่มนี้ คือ เทคโนโลยีที่เป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของชาวบ้าน

ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อการมีชีวิตร่วมกันในสังคมท้องถิ่น **ความโดดเด่นของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวีก็คือการจัดแสดงวัตถุที่เป็นเครื่องมือเครื่องมือโดยคำนึงถึงบริบททางสังคมและกาละเทศะของการนำไปใช้** ในขณะที่พิพิธภัณฑ์ที่อื่นๆ มักมีการจัดแสดงโดยนำสิ่งของเครื่องใช้มาวางในลักษณะที่เป็นศิลปวัตถุเป็นสำคัญ หากได้มีการอธิบายให้เห็นว่า เขาไปใช้ได้อย่างไร โดยใคร ที่ไหน และเมื่อใด

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี ๒๖/๔๓ ถนนวิสุทธิกษัตริย์ อำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก

คงมองแต่เพียงว่าเป็นเครื่องมืออะไร และใช้ทำไมเท่านั้น เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้อันเกิดจากความสัมพันธ์ของผู้คนในท้องถิ่นในนิเวศวัฒนธรรมหนึ่งๆ นั้น ได้สูญหายไปพร้อมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ได้ถูกทำลายให้หมดไป ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ควบคู่มากับการพัฒนาบ้านเมืองให้กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม เป็นผลให้คนรุ่นใหม่หันมาพึ่งความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มาจากตะวันตกแทน

ความรู้ในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาของคนตะวันออกในอุษาคเนย์ที่ปรากฏอย่างเป็นระบบระเบียบในหนังสือเล่มนี้ ล้วนเป็นผลมาจากความสนใจ ความเข้าใจ ความอดทน และความเสียสละของอาจารย์จำทวี บุรณเขตต์โดยตรง ข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบกับท่านตั้งแต่ระยะแรกๆ ที่เริ่มรวบรวมวัตถุดิบของ (ก่อนสร้างพิพิธภัณฑ์) ได้แลเห็นและสัมผัสถึงความยิ่งใหญ่ของท่านในการอธิบายการใช้เครื่องมือแต่ละชิ้นอย่างมีชีวิตชีวา จนนึกเป็นภาพตามได้ว่า ผู้ใช้เป็นใคร และใช้กับสัตว์ชนิดใด ในสภาพแวดล้อมและดินฟ้าอากาศแบบไหน โดยเฉพาะการใช้เสียงและสัญญาณเลียนภาษาสัตว์ ประกอบในการใช้เครื่องมือ การอธิบายและการเก็บข้อมูลในลักษณะนี้ เป็นสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นในการแสดงสิ่งของตามพิพิธภัณฑ์ในที่อื่นๆ เลย

เมื่อแรกได้ฟังและเห็นการแสดงความหมายความสำคัญของเครื่องมือแต่ละชิ้นนั้น ก็อดหวั่นใจไม่ได้ว่า ความรู้ที่ท่านอาจารย์จำทวี เล่าเรียนและรวบรวมไว้นั้น ถ้าไม่มีการเก็บรักษาไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อการถ่ายทอดแล้ว ก็น่าใจหายและน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง เพราะคนรุ่นข้าพเจ้าและคนรุ่นหลังๆ ลงมา ก็ไม่มีน้ำยาที่จะได้เห็นและเรียนรู้อีกแล้ว แต่ต่อมาเมื่อท่านอาจารย์จำทวี ได้รวบรวมทุนจากการทำธุรกิจการหล่อพระด้วยน้ำพักน้ำแรงของท่านมาจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้น ข้าพเจ้าก็รู้สึกดีใจ แต่ก็อดเป็นห่วงไม่ได้ว่าจะไปไม่รอด เพราะสิ่งที่ท่านทำเกิดจากความรักความชอบส่วนตัว ซึ่งผู้อื่นในครอบครัวอาจตามไม่ทัน อีกทั้งคนในสังคมส่วนใหญ่ก็อาจไม่เข้าใจและเห็นคุณค่า ยิ่งทางรัฐทั้งส่วนกลางและส่วนจังหวัด ก็ดูไม่เอาใจใส่มาช้านานแล้ว

แต่แล้วความกังวลใจของข้าพเจ้าก็หมดไป เมื่อได้ทราบว่า

เครื่องมือตัดสัตว์และเครื่องมือใช้ไม้สอยที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
จำทวี

ลูกสาวของจำทวี คือ คุณพรศิริ มีความสนใจเป็นพิเศษที่จะรับถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นภูมิปัญญาของคนในอดีตจากบิดา อีกทั้งเจ้าตัวยังได้ศึกษาร่ำเรียนมาทางด้านโบราณคดีและชาติวงศ์วรรณภาพอดสมควร และได้เขียนบทความที่บันทึกความรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือตัดสัตว์ เผยแพร่ในวารสารและสิ่งพิมพ์ต่างๆ อยู่เนืองๆ จนในที่สุดก็มีการนำมารวมพิมพ์เป็นหนังสือเล่มนี้ ซึ่งนับเป็นการสานต่อที่ดีและเติมเต็มความสมบูรณ์ให้กับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่บิดาและครอบครัวช่วยกันสร้างขึ้นมา

(๑๒) กับดักสัตว์ไทยประติมากรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับดักวิถี

เครื่องมือดักสัตว์และเครื่องใช้ไม้สอยที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
จำทวี

การได้อ่านหนังสือเล่มนี้ แล้วตามไปชมสิ่งของที่แสดงในพิพิธภัณฑ์
หรือไปดูพิพิธภัณฑ์ก่อนแล้วมาอ่านหนังสือตาม ก็ล้วนแต่ให้ความรู้
ถึงภูมิปัญญาของคนในอดีตผู้เป็นเจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้อย่างมี
ภาพพจน์และมีชีวิตชีวา

ศรีศักร วัลลิโภดม

๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐

คำนำ

กับดักสัตว์ไทยประติษฐาน ภูมิปัญญาชาวบ้าน
กับดักวิถี

กับดักหรือเครื่องมือดักสัตว์ในวิถีชีวิตชาวบ้าน สะท้อนความรู้
วิถีการคิดของผู้คนกับการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติอย่างพออยู่พอกิน

เครื่องมืออย่างบ่วง เบ็ด ครอบ ขอ ซ่อม ซ่อน หรือลุ่ม เป็น
วิทยาการจัดการใช้เครื่องมือกับธรรมชาติสัตว์

กลไกพื้นบ้านอย่างการใช้ไม้ชิงคดไม้ซุง ใช้ความแหลมแทง ใช้
ความคมบาด ใช้แรงตืด แรงยัด แรงยึด เป็นวิชาช่างพื้นบ้าน กล่าวได้
ว่าเป็นความรู้แบบไทยประติษฐาน

เครื่องมือบางอย่างเปี่ยมล้นพลังเทคโนโลยี บางอย่างเรียบง่าย
แต่ลึกซึ้ง เข้าถึง เข้าใจ

กลวิธีหลากหลาย อาทิ การใช้เหยื่อ ความอนาถาที่ไม่ใช้เหยื่อ
การใช้ทำเลธรรมชาติ การใช้ทำเลประติษฐาน การพราง การใช้เสียงล่อ
การใช้ความสงบ เป็นประสบการณ์ของนักวิจัยชาวทุ่ง

บรรยากาศท่ามกลางความมืด การแสดงออกตามความเชื่อ การปั่นแรง และแบ่งปัน คือการพิสูจน์ของนักทดลองชาวนาชาวไร่

ชื่อเครื่องมือสะท้อนเหตุการณ์ที่ “เสียดบตุต” “ฟ้าลั่น” หรือ “ฟ้าทับเหว”

สถานการณ์ที่รู้สึกเหมือน “ติดจั่น” ถูก “ยกยอ” รู้จัก “นางนกต้อ” หรือเป็นพวก “ส้มลือส้มห้า” เป็นต้น

ทั้งหลายเหล่านี้คือ วิถีชีวิตจากกับดัก หรือกับดักวิถี

ขอบคุณ คุณวิทยา รัตกุม คุณชัชวาลย์ ฝ่องแผ้ว ศิลปินผู้วาด ภาพลายเส้นเครื่องมือดักสัตว์ประกอบการใช้งาน

และขอบคุณ คุณพรรษา สุนาวิ ถ่ายภาพเครื่องมือดักสัตว์ ภาพที่สวยงามให้ (ภาพที่ไม่สวยผู้เขียนถ่ายเอง)

ขอบพระคุณ ครูสุจิตต์ และครูปรานี วงษ์เทศ ครูอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ

ท้ายที่สุด หากมีข้อผิดพลาด ผู้เขียนขอรับไว้เพียงผู้เดียว และหากมีผลพึงใจใดๆ ขอมอบให้กับ จำสืบเอกทวี บุรณเขตต์ ผู้สั่งสม วิชาของและความรู้ที่ได้นำมาเผยแพร่นี้ ขอให้ท่านมีสุขภาพสมบูรณ์ มีพลังใจรังสรรค์งานวัฒนธรรมชาวบ้านให้ยั่งยืนต่อไป

พรศิริ บุรณเขตต์

พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน จำสืบ พิษณุโลก

เมษายน ๒๕๕๐

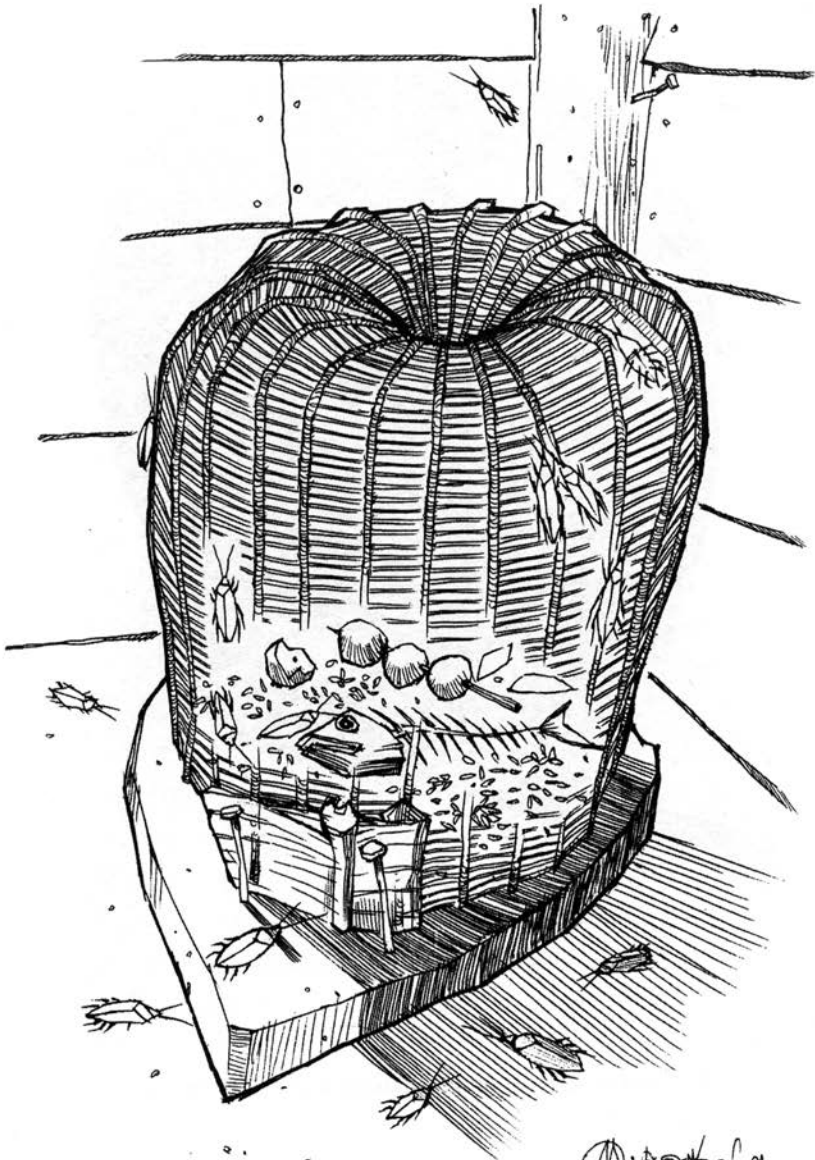
จำสิบเอก ทวี บุรณเขตต์ กับส่วนหนึ่งของเครื่องมือทักสัตว์ที่ใช้เวลา
สะสมมากกว่า ๒๐ ปี

กับดักสัตว์ไทยประติษฐาน ภูมิปัญญาชาวบ้าน
กับดักวิถี

กรงดักแมลงสาบ : ปราบยอดนักไต่

กรงดักแมลงสาบ มีวิธีการใช้งานที่แสดงว่าชาวบ้านต้องการกำจัดแมลงสาบโดยตรง และรู้จักประดิษฐ์เครื่องมือดักแมลงสาบมานานไม่ต่ำกว่า ๒๐-๓๐ ปีแล้ว ทั้งยังดักทำลายแมลงสาบอย่างปลอดภัยด้วยในบรรดาข้าวของเครื่องใช้ติดไม้ติดมือชาวบ้านก็จะเป็นเครื่องมือหากินกับเครื่องมือทำกิน พวกเครื่องมือหากินอย่างอุปกรณ์ทำนา จอบ เสียม พวกแห สุ่ม อวน เบ็ด พวกเครื่องมือทำกินก็เช่นของในครัว ครก สาก หม้อแกง กระบวย มีด ของเหล่านี้เมื่อเลิกใช้แล้วจึงถูกล้างเก็บเข้าที่และยังกล่าวกันว่าต้องคอยดูแลอย่าให้ใครหยิบขโมยไปมาจะหากินไม่ขึ้น เครื่องมืออย่างจอบ เสียม จึงมักวางเลือกตามใต้ถุนบ้าน เครื่องมือคั้นมือในครัวอย่างมีด สาก กระช่ำ กระบวย มักวางที่สูง บ้างก็นำลำไม้ไผ่ยาว ๔-๕ กระบอก มาเจาะส่วนผิวออกเป็นช่องใส่ไม้มีด สากพวกนี้

©. ๒๕๕๓

ภาพลายเส้นกรงดักแมลงสาบ โดย วิทยา รัตภูมิ

กรงดักแมลงสาบ เครื่องมือดักทำลายแมลงสาบอย่างปลอดภัยพิช (ถ่าย
ภาพโดย พรรษา สุนาวี)

เครื่องใช้ในครัวเรือนที่วางในที่สูงๆ ทำให้คนไม่เข้าไปมา ไม่เผลอเหยียบเป็นอันตราย โดยเฉพาะเด็กเล็กที่ไม่รู้ประสา ทั้งยังป้องกันมด หนู แมลงสาบ คลุกคลีพวกเครื่องมือทำกินด้วย

นอกจากวางเครื่องมือเครื่องใช้ในที่สูงเพื่อหลีกเลี่ยงสัตว์รบกวนในบ้านแล้ว ชาวบ้านยังคิดเครื่องมือเพื่อกำจัดสัตว์พวกนี้โดยเฉพาะ ที่พบกันมาก เช่น เครื่องมือดักหนู ประเภทล่อให้มากินเหยื่อแล้วถูกขังในกรง ประเภทที่มากินเหยื่อแล้วถูกทุบด้วยไม้ท่อนใหญ่ ส่วนเครื่องมือดักแมลงสาบอาจไม่หลากหลายเท่าเครื่องมือดักหนู แต่ก็มีประสิทธิภาพอย่างสูง

กรงดักแมลงสาบมีลักษณะเป็นแป้นไม้มีมือถือ มีโครงลวดครอบไว้ ด้านบนโครงลวดมีรูหรือช่องเป็นปากทางเข้า ยื่นเหมือนเป็นอุโมงค์ลงไปด้านในโครง ส่วนแป้นไม้ตรงมือถือดึงออกได้เมื่อจะเคาะแมลงสาบออกทางช่องนี้

วัสดุที่ใช้ทำกรงดักแมลงสาบ ใช้ลวดกับไม้เนื้อแข็ง ไม้เนื้อแข็งตัดแต่งง่ายๆ เป็นรูปวงกลม บางอันทำให้มีส่วนด้ามจะได้หยิบใช้ได้สะดวก ส่วนโครงลวดด้านบนด้ามไม้ถักเว้นว่างไว้เหมือนเป็นประตู เวลาใช้งานให้หาไม้อีกชิ้นมาจุกปิดช่องประตูไว้ หรือใช้ใบตองพับทบๆ กันปิดรูไว้ก็ได้ ส่วนกรงบางอันให้แมลงสาบออกตรงแป้นไม้ส่วนที่มีมือถือซึ่งดึงออกได้ดังกล่าว

ขั้นตอนการทำ เริ่มทำจากโครงลวดก่อน โดยใช้ลวดเส้นใหญ่ตั้งเป็นโครง แล้วนำลวดเส้นเล็กมาพันขัด คล้ายๆ การสานลุ่ม เริ่มมัดหรือเคียนลวดจากส่วนด้านในที่เป็นเหมือนอุโมงค์ก่อน แล้วตัดลวดส่วนโครงให้โค้งเป็นรูปทรงฝ่ามือ เมื่อพันลวดเส้นเล็กเสร็จให้เหลीलวดเส้นใหญ่ที่เป็นโครงไว้ยาวประมาณ ๑ เซนติเมตร เอาไว้ปักยึดกับแป้นไม้

เวลาใช้งาน ให้นำกรงนี้ไปวางตามมุมห้อง ตามที่อับชื้น ใส่เหยื่อพวกข้าวเปลือก ข้าวสารไว้ภายใน เมื่อแมลงสาบได้กลิ่นอาหารจะพากันเป็นลงบกิน และปีนกลับขึ้นมาไม่ได้ เพราะท้องใหญ่ขึ้น น้ำหนักตัวเพิ่มขึ้น ทั้งหลังก็หนัก ส่วนใหญ่เมื่อแมลงสาบปีนไต่โครงลวดภายในเมื่อถึงส่วนโค้งจะหงายหลังตกลงมา หากแมลงสาบตกมาถึงพื้นใน

๖ กบดักสัตว์ไทยประติษฐ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน กบดักวิถี

กรงดักแมลงสาบ เครื่องมือดักทำลายแมลงสาบอย่างปลอดภัย (ถ่าย
ภาพโดย พระราชนาฏิก)

จังหวะที่หายใจท้อง และไม่มีผืนหนังให้พลิกกลับตัว ในเวลาไม่นานนัก
แมลงสาบจะตาย แล้วจึงเคาะออกตรงช่องที่จุกปิดไว้

ทรงชนิดนี้ดักแมลงสาบได้คราวละหลายๆ บางคราวได้ ๒๐-๓๐ ตัว
เป็นการดักโดยไม่ต้องทุบหรือตี ซึ่งมีกลิ่น “สาบ” จึงเรียกแมลงสาบ ดี
มากๆ เข้าก็ทำให้คนป่วยไข้ และเป็นการดักโดยไม่ต้องใช้สารเคมีฉีดพ่น

มีเกร็ดเล็กๆ น้อยๆ เกี่ยวกับการดักแมลงสาบ เช่น เหยื่ออย่าง
ข้าวเปลือก ข้าวสารต้องนำไปอบแดดก่อน คือตากแดดให้มีกลิ่นหอม
เหมือนแค้นเกี่ยวมาใหม่ๆ คิดกันไปเองว่าแมลงสาบชอบกิน แล้วก็เล่า
เชิงซ้ำชั้นกันว่า เวลาจะจับแมลงสาบ ควรเรียกแมลงสาบเชิงยกยอว่า
“ท่านขุน” จะได้ไม่ไต่กลิ่นกลิ่นตัวแมลงสาบ บางคนก็ล้อเลียนทำทาง
การตายของแมลงสาบว่าถ้าหายใจท้องตกจากที่สูงตาย คือตายด้วย
อุบัติเหตุ ถ้าคว่ำหน้าทำปกติ คือตายเพราะหมดอายุขัย

ข้อสังเกตพวกนี้เองที่นำมาสู่การลงมือปฏิบัติ เป็นการ
ประดิษฐ์เครื่องมือเพื่อปราบยอคนักปิ่นไต่อย่างแมลงสาบโดยตรง

กรงตาแมว :

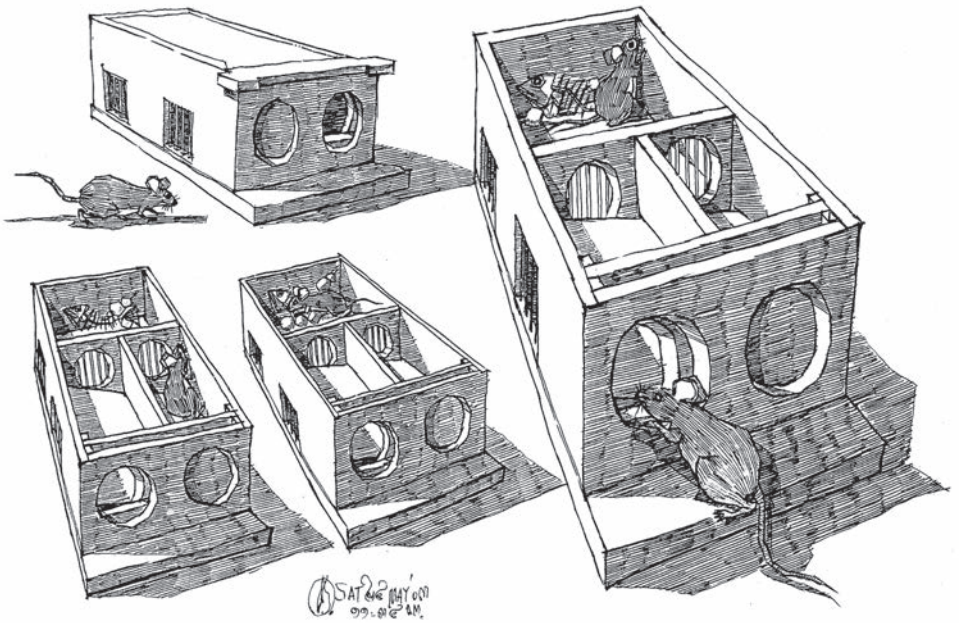
สุดยอดเทคโนโลยีดักหนู

กรงตาแมว เป็นเครื่องมือดักหนู ใช้กระดานหกเป็นกลไกหลักในการทำงาน จับได้หนูมีชีวิตโดยจับได้ครั้งละหลายตัวในเวลาอันรวดเร็ว และคัดเลือกหนูขนาดที่ต้องการ กรงตาแมวเป็นเครื่องมือที่แสดงชั้นเชิงงานช่างพื้นบ้านอย่างโดดเด่น

นอกจากเรียก กรงตาแมว ยังเรียก กล่องตาแมว หรือกลอกตาแมว ซึ่งตั้งชื่อจากคุณลักษณะของเครื่องมือที่เป็น “กรง” หรือ “กล่อง” ใช้ดักหนู และมีทางเข้าเป็นช่องกลมคล้ายตา มีแผ่นไม้กลมขยับคล้ายดวงตากลอกกลิ้งไปมา กล่องไม้ ช่องกลม และแผ่นไม้กลมเปรียบได้กับตัวและนัยน์ตาแมว ซึ่งแมวจับหนูกินเป็นอาหาร

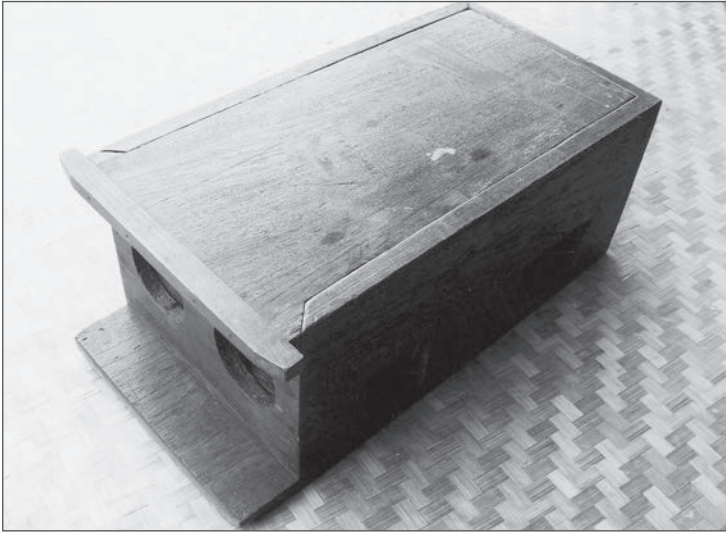
กรงตาแมวเป็นกล่องไม้รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร สูงประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ด้านบนทำฝาไม้ปิดโดยทำรางเลื่อนดึงเข้าดึงออกได้ กล่องไม้มีฝักัน

ภาพลายเส้นการใช้งานกรงตาแมว โดย วิทยา รัตกุม

กรงตาแมว (ถ่ายภาพโดย พระราชา สุนาวี)

กรงตาแมว (ถ่ายภาพโดย พรธรา สุนาวิ)

แบ่งเป็น ๒ ห้อง คือห้องด้านหน้า (กลไกดักหนู) และห้องด้านหลัง (ห้องกักหนู)

ห้องด้านหน้าเป็นทางเข้ามีขนาดเล็กกว่าห้องด้านหลังที่ใช้กักหนู ที่ห้องด้านหน้าซึ่งเป็นกลไกดักหนูนี้ เจาะช่องปากทางเข้าเป็นช่องกลมๆ ๒ ช่อง ภายในห้องด้านหน้านั้นมีห้องแบ่งครึ่งอีกเพื่อกักหนูที่เดินผ่านช่องกลมเข้ามา ไม้แผ่นหน้าที่เจาะวงกลมต้องทำ ๒ ชั้น ตีคู่กันมีช่องว่างระหว่างกันใช้เป็นที่วางไม้วงกลมซึ่งทำหน้าที่เหมือนฝาประตู ไม้วงกลมทำงานสัมพันธ์กับกระดานหกเพราะเชื่อมโยงอยู่กับกระดานหก โดยจะกลิ้งไปอยู่กับด้านที่ต่ำ

ส่วนห้องด้านหลังเป็นที่ใส่เหยื่อ “ล่อ” หนู และกักขังหนู ข้างฝาห้องส่วนนี้เจาะเหมือนช่องหน้าต่าง ใช้เหล็กเส้นเล็กๆ กันทำเป็นซี่กรง เมื่อใส่เหยื่อทำให้หนูได้กลิ่นเหยื่อชัดเจน และช่องหน้าต่างนี้ยังเป็นช่อง

ระบายลมเมื่อมีหนูเข้าไปติดเครื่องมือด้วย

ระหว่างห้องด้านหน้าและห้องด้านในมีฝักกัน โดยฝักกันนี้เจาะช่องเป็นประตูเล็กๆ ประตูทำเป็นซี่กรง วางประกบกับฝักกันของห้องด้านใน เมื่อหนูผ่านประตูซี่กรงเข้าไปห้องด้านในแล้วจะดันประตูออกมาไม่ได้ เพราะซี่กรงใหญ่กว่าช่องประตู พุด่างๆ ก็คือประตูซี่กรงทำหน้าที่คล้าย “งา” ที่พบในเครื่องมือจับสัตว์จำนวนมาก โดยที่สัตว์จะผ่านเข้าไปแล้วกลับออกมาไม่ได้

โดยธรรมชาติหนูจะเดินเลาะผนัง ถ้าเป็นหนูบ้านจะเดินเลาะตามฝักบ้าน ถ้าเป็นหนูนาจะเดินเลาะตามคันนา หนูจะเดินตามทางซ้ำๆ จนเกิดเป็นแนวเป็นทางเฉพาะของหนู สำหรับทางตามทุ่งนาเรียกว่า “ทางเตียน” หนูมักจะเดินเลาะซ้ายเลาะขวาตามทางเตียนไปเรื่อยๆ คล้ายๆ เดินสลับฟันปลา เมื่อชาวบ้านตั้งใจดักหนูนาจึงนำเครื่องมือดักวางข้างทางไม่นิยมวางปลายทาง เมื่อหนูเลาะเล็มอาหารตามข้างทางจะเข้าไปในเครื่องมือในที่สุด เครื่องมือดักหนูมีหลากหลายชนิด สำหรับกรงตาแมวนอกจากกำจัดหนูบ้านแล้ว ชาวบ้านบางคนยังใช้ดักหนูนาด้วย เพราะเป็นเครื่องมือที่ไม่ได้บุทำลายหนูเหมือนเครื่องมือดักหนูอีกหลายชนิด กรงตาแมวจึงดักได้หนูเป็น ได้นื้อสดทำอาหาร

การใช้กรงตาแมวให้ได้ผลดี นอกจากวางข้างทางเตียนซึ่งเป็นแหล่งที่มีหนูชุกชุมแล้ว ยังควรใช้ข้าวเปลือก ข้าวสาร ถั่ว เศษอาหาร โรยไว้หน้าปากทางเข้าและในห้องด้านใน เมื่อหนูเดินผ่านช่องวงกลมเข้าไปเหยียบไม้กระดานหก กระดานผิวนั้นจะต่ำลง ทำให้แผ่นไม้กลมกลิ้งลงมาเป็นประตูปิดขังหนูไว้ หนูจะเดินวนไปวนมา มักใช้หัวดันตามผนังห้อง และจะเดินไปที่ประตูซี่กรงที่ “อ้อยเหี่ยว” ไว้ โดยจะดันประตูเข้าไปได้แต่ไม่อาจดันกลับออกมาได้

หนูมักส่งเสียงร้อง มีผลให้หนูตัวอื่นตามเข้ามาเรื่อยๆ โดยจะเข้าช่องวงกลมที่เปิดไว้ หนูจึงเข้าตามช่องวงกลมที่ทำงานสลับกัน จนได้หนูสัก ๔ หรือ ๕ ตัวเต็มห้องก็จึงเลิกดัก เพราะได้นื้อพอเพียงสำหรับแกงหม้อหนึ่ง

กรงตาแมวจับหนูมีชีวิตได้ครั้งละหลายตัว ในขณะที่เครื่องมือมักดักได้ครั้งละตัว หากใช้งานในบ้านเรือนสามารถทำช่องวงกลมทาง